

PAPER DETAILS

TITLE: YAPIM TEKNIGI FARKLILIKLARININ MEKANA YANSIMASI: UZUNGÖL VE TASKIRAN
ÖRNEGI

AUTHORS: Gamze AKBAS,Zühal ÖZCAN

PAGES: 47-58

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/605505>

YAPIM TEKNİĞİ FARKLILIKLARININ MEKANA YANSIMASI: UZUNGÖL VE TAŞKIRAN ÖRNEĞİ¹

Gamze AKBAŞ^a, Zühal ÖZCAN^b,

Sorumlu Yazar: Gamze AKBAŞ; E-mail: c1793601@student.cankaya.edu.tr

Özet

Anahtar Kelime

Uzungöl
Taşkiran
Geleneksel malzeme
Kurtboğaz yapım
teknigi
Göz dolgu yapım
teknigi

Bu çalışmada amaç, geleneksel mimaride yerel özelliklerin mekanı biçimlendirmesinin rolü ve kullanım biçimlerinin araştırılarak ortaya konmasıdır. Çalışmanın yöntemi; literatür taraması ve yerinde yapılan tespitlerdir. Trabzon-Çaykara Uzungöl ve Taşkiran'da belirlenen çalışma alanındaki geleneksel konutların; mekan kurguları ve karakteristik özelliklerini anlayabilmek için yapım teknikleri detaylı olarak incelenmiş, yapı kullanıcıları ile yaşam biçimleri hakkında birebir görüşme yapılarak, konut biçimlenmesine olan etkileri araştırılmıştır. Çalışma sonunda aynı geleneksel malzemeye bağlı kalmalarına rağmen, ayrı tipte mekan kurgularının geliştiği ve plan organizasyonlarında farklılıklar bulunduğu özgün bir anlatım dilinde yorumlanmıştır. Bölgeye ait yapım tekniğinin kuşaktan kuşağa aktarılması ile meydana gelen Uzungöl ve Taşkiran geleneksel konutları; çevre ile olan uyumu ve doğa ile bütünleşen malzeme kullanımı açısından korunması gereken yapılar olma özelliğine sahiptir.

REFLECTIONS OF CONSTRUCTION TECHNIQUES DIFFERENCES ON SPACE: EXAMPLE OF UZUNGÖL AND TAŞKIRAN

Abstract

Keywords

Uzungöl
Taşkiran
Traditional Materials
Kurtboğaz
Construction
Technique
Göz dolgu
Construction
Technique

The purpose of this study is to investigate the role of the spatial shaping of local traditions in vernacular architecture and its usage patterns. Literature review and on-site determinations constitute the working method of this study. To understand the space setup and characteristics of the traditional houses in Trabzon-Çaykara Uzungöl and Taşkiran, construction techniques were investigated in detail, and the effects on the residential modelling were investigated by interviewing the users about their life styles. At the end of the study, it has been interpreted that despite adhering to the same authentic traditional material, different types of space compositions have developed and there are differences in plan organizations. Uzungöl and Taşkiran traditional houses, which are formed by transferring the construction technique belonging to the region throughout the generations, are structures that need to be protected in terms of harmony with the environment and the use of materials that are integrated with nature.

¹ Bu çalışma, 28 Ağustos 2015 tarihinde Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İç Mimarlık ve Çevre Tasarımı Anabilim Dalı'nda, birinci yazar tarafından ikinci yazar danışmanlığında tamamlanmış olan "Geleneksel Yapım Teknikleri ve Mekan İlişkisi: Uzungöl ve Taşkiran Örnekleri" isimli Yüksek Lisans tezinden üretilmiştir.

^a Çankaya Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Mimarlık Bölümü, Ankara

^b Çankaya Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, İç Mimarlık Bölümü, Ankara

Makale Bilgisi: Tez Özeti; Başvuru: 16.10.2018; Düzeltme: 15.11.2018; Kabul: 19.11.2018; Çevrimiçi yayın: 25.12.2018

Atıf için: Akbaş, G., Özcan, Z. (2018). Yapım Tekniği Farklılıklarının Mekâna Yansıması: Uzungöl ve Taşkiran Örneği, ATA Planlama ve Tasarım Dergisi, 2:2, 47-58.

© 2018 ATA PTD, Tüm Hakları Saklıdır.

1. GİRİŞ

Konut, kültürel bir anlam birimi olarak kabul edilmekte ve kullanıcısı hakkında birçok bilgi vermektedir (Öymen Gür, 2000). Konut, yerleşim dokusunun etkisiyle birlikte yaşam biçimleri, gelenek ve göreneklerin adeta bir yansımasıdır; dolayısıyla konut biçiminin belirleyicileri çevresel, kültürel, sosyal ve bireysel etkenler olmak üzere dört temel kavram üzerinde toplanmaktadır (Batur ve Öymen Gür, 2005). Her bölgeye göre farklılık gösteren bu kavram, ait olduğu toplumun izlerini taşıyan konut biçimlerini ortaya çıkarmaktadır. Bir yapının biçimlenmesinde; birey, işlevsellik ve kültürel değerler gibi soyut kavramlarla birlikte, somut bir kavram olan yapı malzemeleri de önemli bir rol oynamaktadır. Mekanın biçimlenmesi çevrede bulunan malzemeye bağlı olarak geliştiği gibi, kullanılan malzemelerin kendi özellikleri de mekanın oluşmasında belirgin bir yer tutmaktadır. Doğu Karadeniz bölgesinde, Trabzon ilinin birbirine çok yakın iki beldesi olan Uzungöl ve Taşkiran'da; benzer coğrafi özellikler, doğal orman varlığı geleneksel yapı malzemelerinin kullanımını olanaklı kılmaktadır. Bu malzemeler, bölgenin dokusuyla uyumlu ahşap ve taştır. Bölgedeki orman varlığı, yerel halkı kuşkusuz birincil malzeme olarak ahşabın ve ardından taşın kullanılmasına yönlendirmektedir.

Doğu Karadeniz Bölgesi'nin eğimli arazi yapısı, konutların yerleşimi ve ulaşımı konusunda birtakım zorluklara neden olmaktadır. Bu nedenle, yapı sistemlerinin yerleşim dokusuna yönelik uyumu dikkate alınır. Geleneksel malzemeye bağlı kalıp, dönemin yaşam biçimine ve konutun gereksinimleri karşılamaya yönelik işlevlerine göre farklı yapım teknikleri meydana gelmektedir. Bu doğrultuda, plan organizasyonlarında görülen değişiklikler özgün bir anlatım dilinde yorumlanmıştır.

Bölgedeki yapı ustalarının uzun yıllar boyunca devam ettirdikleri yapım teknikleri sonucu, bölgeye karakteristik dokusunu kazandıran konutları meydana getirmişlerdir. Bölgedeki geleneksel konutlar, günümüze kadar ulaşmış olmasına rağmen; birçoğu bakımsızlık nedeniyle yok olmaktadır. Bununla birlikte;

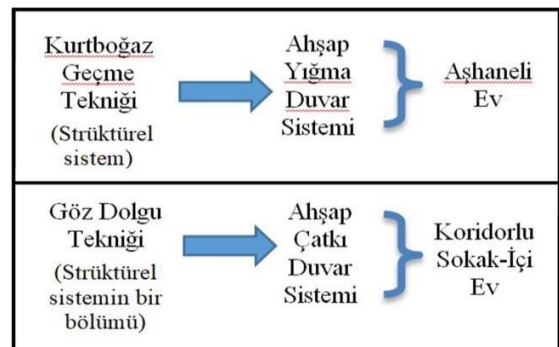
geleneksel konutlar azalırken, çevre dokusuna uymayan yapıların sayısı hızlı bir şekilde artmaktadır (Akbaş, 2015).

Oysa Anadolu'daki tarihi yapılar ve çevre, önemli bir mimarlık stiline örnekleridir ve dönemlerinin sanatını, işçiliğini ve teknolojisini gösterir. Mimarlık mesleği, bölgesel, yerel ve ulusal tekniklerin muhtelif çeşitliliği tarafından geliştirilen zengin bir geleneğe sahip Anadolu'da uzun bir tarihe sahiptir (Çelik Başok, 2017).

Bu makalenin amacı geleneksel yapım teknikleri ve malzemenin, sosyal ilişkilerin gerektirdiği plan çözümüne etkilerinin saptanmasıdır.

2. DOĞU KARADENİZ BÖLGESİNDE GELENEKSEL YAPI USULLERİ

Doğu Karadeniz Bölgesi; rüzgar, yağış, nem gibi iklimsel koşullar ve topografya ile uyum içinde olan bölgeye özgü mimari biçim ve özellikler göstermektedir. Toplumun kimliğini yansıtan geleneksel konutlar, bölgeye uygun yapım tekniklerinin bir ürünüdür. Bu bağlamda; Doğu Karadeniz Bölgesi'nin eğimli arazi yapısı, geleneksel konutların yapımında kullanılan "kurtboğaz" ve "göz dolgu" tekniklerinin oluşmasında önemli bir etken olmuştur. Bölgede kurtboğaz tekniği, coğrafi koşulların getirdiği malzemeye bağlı kalarak gelişen akılcı bir çözüme dayanmaktadır. Göz dolgu ise, yöresel alanda en gelişmiş yapım duvar dolgu tekniğidir (Sözen ve Eruzun, 1992). Yapıların yapım sistemleri ile plan kurgusu eşlenmesi incelendiğinde; kurtboğaz tekniği "ahşap yığma duvar" sisteminde kullanılarak "aşhaneli ev"ler, "göz dolgu" tekniği ise "ahşap çatki duvar" sisteminde kullanılarak "koridorlu / sokak-içi ev"ler oluşturulmuştur (Şekil 1).

Şekil 1. Geleneksel Konut Tipleri

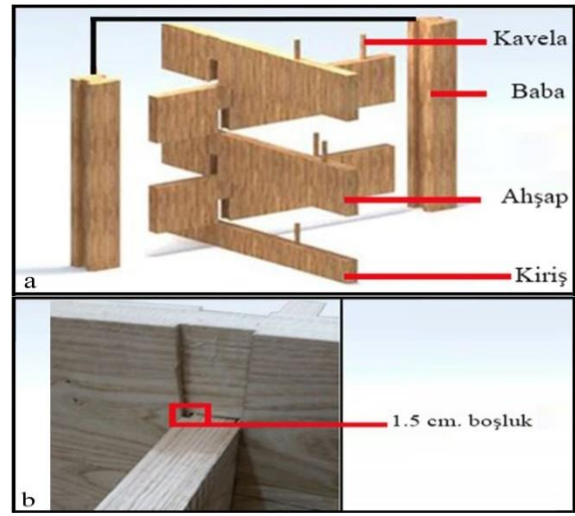
2.1. Boğaz Geçme / Kurtboğaz Tekniği

Kırsal yerleşimde bulunan konutların sürdürülebilir özelliğini koruması, bölgede yaşayan ustaların uzun süre boyunca gözlemleyerek fark ettiği malzeme özelliklerini tanımaları ve malzemeyi yerleşim dokusuna göre kullanmalarının sonucudur. Yapı ustaları, yapı malzemeleri tercihini yakın çevreden yaparak, yapı alanına tedarik kolaylığı sağlarken, ekonomik açıdan elindeki olanakları değerlendirmeyi tercih eder (Aran, 2000). Belli bir malzemenin eksikliğini, başka bölgelerden gidermek oldukça maliyetli olmasından dolayı, yapı sahibi ve ustası yakın çevrede bulunan seçeneklerden yararlanmak durumundadır (Vitruvius, 2013).

Ahşap yığma duvar sisteminde kullanılan bir teknik olan kurtboğaz, yapılara kendilerine özgü karakteristik özelliğini kazandırmaktadır (Şekil 2). Bölgedeki ustalarla yapılan görüşmelerde, kurtboğaz tekniğinin uygulamaya geçmeden önce hazırlanma sürecinin oldukça zahmetli olduğu bilgisi alınmıştır. Öncelikle, ağaçlar kesilerek içindeki kimyasal ve zehirli maddelerin arıtılması için tomruk halinde havuzda suda bekletilir. Ağaç, zehirli maddeyi atmaya başladığında rengi değişen havuz suyu değiştirilerek, içindeki kimyasal maddelerden tamamen arındırılıncaya kadar 3-6 ay süreyle bu işleme devam edilir. Bu işlemin ardından tomruk yerel atölyelerde kalas haline getirilir. Kalasların eğrilmemesi için özel istif odalarında fırınlama yapılarak en az 6 ay kurutulma işlemi uygulanır. Ahşabın kullanıma hazır hale getirilmesi, mevsim şartlarına göre 2-3 sene kadar sürmektedir.

Malzemenin hazırlanma sürecinin ardından uygulama kısmına geçilir. Yerinde yapılan incelemelerde, kurtboğaz tekniğinin uygulanışı aşağıda adım adım tanıtılmaya çalışılmıştır. Bodrum katta kullanılan yerel taşların kullanımı ile oluşturulan yığma yapım tekniğindeki duvarın üstüne, 2-3 sıra ahşap dizilerek beden duvarları oluşturulur. Bunun nedeni; en alt sıraya dizilen kalasların kiriş görevi üstlenmesidir. Kiriş görevini gören kalasların dizilmesinden sonra, 15-50 cm. genişliğinde ve 4-10 cm. kalınlığındaki ahşaplar, kurtboğaz denilen geçme sistemi ile birbirlerine geçirilerek yapı yükseltilmeye

başlanır (Şekil 2a). Bu geçmeler bir tür tuğla görevi görür. Geçmelerde 1.5 cm. boşluk bırakılarak, yapının sağlamlığı üst seviyeye çıkartılır (Şekil 2b). Köşeler için kullanılan parça “baba” olarak adlandırılır. “Baba” çoğunlukla ebat olarak 10-20 cm. kalınlığındadır. Mimari eleman olan “baba”, yapının yükünü taşır, kolon görevini görür ve “I” kesitlidir. Pencere, kapı oluşturmak ve odaların köşe dönüşleri için kullanılır. Kurtboğaz tekniğinde çivi kullanılmamaktadır. Bunun yerine “kavela” olarak adlandırılan parça ile ahşaplar birleştirilir. Ahşabın ölçüleri kısmen yapının büyüklüğüne, kısmen ağacın boyutlarına bağlı olarak değişmektedir.

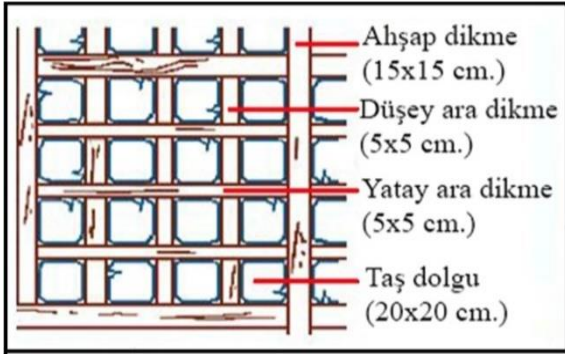
Şekil 2. Boğaz Geçme / Kurtboğaz Geçme Tekniği

Kurtboğaz tekniğinde, malzemenin hazırlanması ve yapım aşaması; eskiden tamamen basit el aletlerinin kullanıldığı el işçiliğiyle zahmetli ve uzun bir süreçte gerçekleştirilirken, günümüzde yerel atölyelerde ahşap makine ve teçhizatın da istifade edilerek, bu süreç daha kısa sürede tamamlanabilmektedir (Akbaş, 2015).

2.2. Göz Dolgu Tekniği

Göz dolgu; ahşap dikmeler ve kirişler kullanılarak yapı ağırlığının zemine aktarıldığı ahşap çatki duvar sisteminde kullanılan bir duvar oluşturma tekniğidir (Şekil 3). 15x15 cm. boyutunda ana taşıyıcı dikmeler, 3 m. aralıklarla yerleştirilmektedir. Ana taşıyıcı dikmelerin arasına, ortalama 20 cm. aralıklarla ara taşıyıcı dikmeler yerleştirilmektedir (Yöney Uluengin, 1998). Dikmeler arasına 5x5 cm. boyutundaki yatay ve dikey ara taşıyıcı

dikmeler yerleştirilerek, kare şeklinde boşluklar meydana getirilmektedir. Boşlukların içleri, bölgede bulunan taşlar ile doldurulur.

Şekil 3. Göz Dolgu Tekniği (Özgüner, 1970)

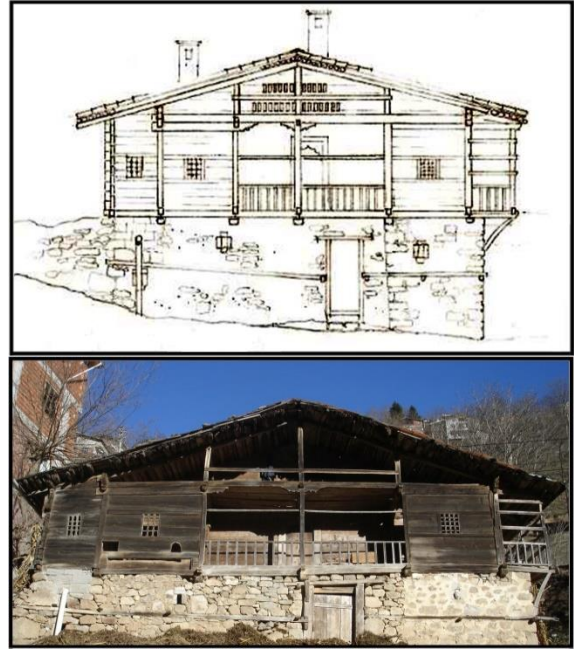
2.3. Yapı Bileşenleri ve Malzemeleri

Bölgenin iklim ve coğrafi koşulları nedeniyle en rahat biçimde elde edilen ve bu nedenle ekonomik olan ahşap ve taşın kullanılması, yöreye özgü yapım tekniklerinin oluşmasına olanak sağlamıştır. Taşıyıcı sistem olarak ahşap ve taşın iki farklı teknikte kullanılması, ahşap yığma sistemi ve ahşap çatkı sistemini meydana getirmektedir. Ahşap yığma sistemi, kurtboğaz yapım tekniğini ortaya çıkaran daha eski bir teknik durumundayken, ahşap çatkı sistemi daha gelişmiş göz dolgu tekniğini getirmiştir. Bu bağlamda yığma kurtboğazı teknik yapılar görece daha maliyetliken, göz dolgularda ahşap miktarı doğal olarak daha ekonomiktir.

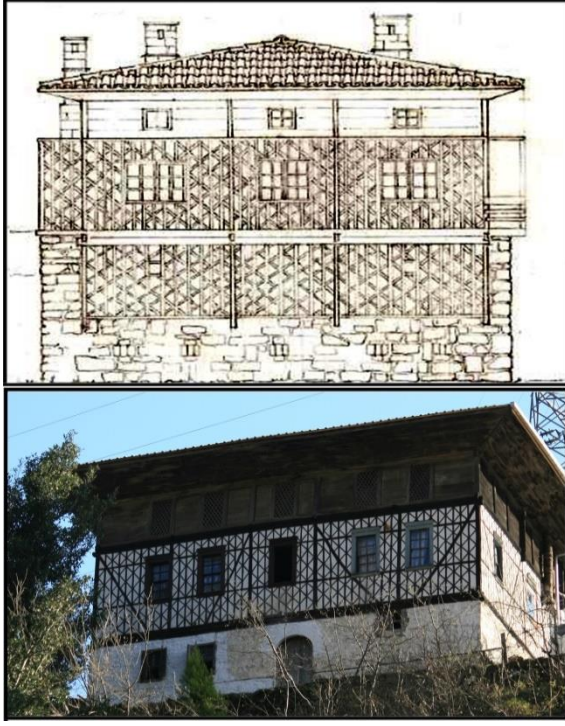
Ahşap yığma ve ahşap çatkı sistemleri, yapım teknikleri bakımından birbirlerinden ayrılmaları sonucu, taşıyıcı malzemelerin uygulanması aşamasında farklılıkların görülmesine neden olur. Her iki teknikle yapılan yapıların bodrum katlarının biri arka duvar olmak üzere üç tarafından yaklaşık 50 cm. kalınlığında taşıyıcı bir taş duvar ile kullanıldığı gözlemlenmiştir. Göz dolgu teknik ile yapılan konutlarda, taş duvar yaşam katında devam ederken, kurtboğaz tekniği ile yapılan konutların yaşam katında ahşap malzemenin uygulandığı görülmektedir (Şekil 4, 5).

Ahşap; kurtboğaz teknikte yığma olarak, göz dolgu teknikte dikme ve kiriş olarak kullanılır. Ahşap yığma sistemde yapının tümü taşıyıcı niteliktedir. Ahşap çatkı sistemde ise dikme ve kirişlerden oluşan ahşap iskelet çerçeve ana

taşıyıcıdır. Ahşap yığma sistemde kullanılan her bir ahşabın boyu yapının büyüklüğü ve ağacın boyutuna bağlı olarak değişmekle birlikte, 15-50 cm. genişliğinde ve 4-10 cm. kalınlığındadır. Ahşap çatkı sistemde ise, 3 m.'yi geçmeyecek şekilde 10x10 cm. veya 10x15 cm.'lik taşıyıcı dikmeler ve onları bağlayan yatay kirişler ile strüktür hazırlandıktan sonra, 5x5 cm. boyutlarındaki düşey ve yatay ahşaplar, ortalama 17-20 cm. aralıklarla yerleştirilerek kare şeklinde boşluklar oluşturmaktadır.

Şekil 4. Ahşap yığma sistemi ile yapılan konutların cepheleri, (Taşkiran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

Şekil 5. Ahşap Çatki Sistemi ile Yapılan Konutların Cephe Düzeni, (Taşkıran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

2.3.1. Taşıyıcı Dikme ve Kiriş

Ahşap çatki sistemi ile iskelet bir çerçeve oluşturulmaktadır. Bu çerçeve ana taşıyıcıdır. Dikmeler, 10x10 cm. ya da 10x15 cm. boyutlarında kesilir ve yine benzer boyutlardaki yatay kirişlerle birbirlerine bağlanırlar.

Ahşap yığma sistemi ise, ahşapların üst üste geçme tekniği ile yığılarak yapılır. Yapının tümü taşıyıcı niteliktedir. Yörede bu ahşapların boyutları, 15-50 cm uzunluğunda ve 4-10 cm. kalınlığında olup, “geçme” kullanılarak birbirlerine bağlanır ve masif bir ahşap duvarı oluştururlar.

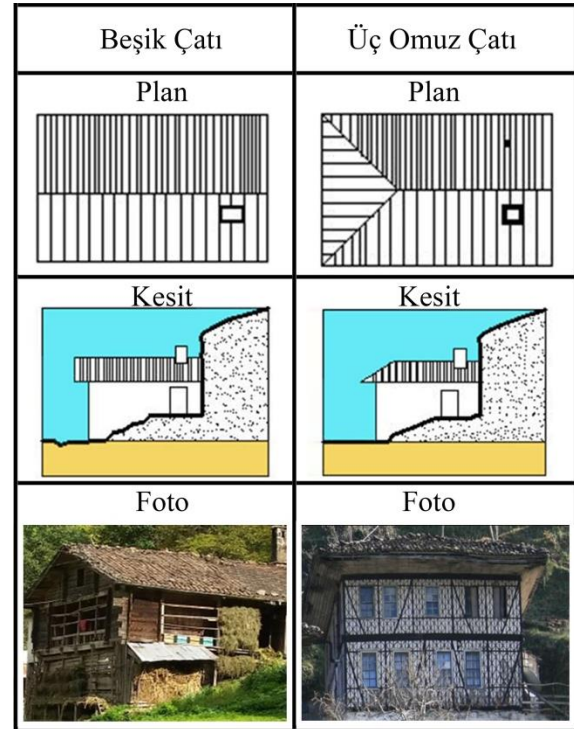
2.3.2. Döşeme

Her iki yapı sisteminde gerçekleştirilen geleneksel konutların taban ve tavan döşemelerinde ahşap malzemenin kullanıldığı görülmektedir. Tabana bindirilen dikmeler, tercih edilen ağaç cinsinden dolayı yük taşıyabilecek sağlamlıktadır. Mekanların boyutları arasında farklılıklar olması, tüm dikmelerin aynı hizada atılmamasına neden olmaktadır. Bu durum, her mekanda ahşap kaplamaların aynı yönde olmamasına yol açmaktadır. Ortalama 5x20 cm. boyutlarında

ölçülen yatay kirişlerin, belirli bir ağırlığı kaldırabilecek kuvvete sahip olmasına dikkat edilmektedir. Bu bakımdan, yatay kirişlerin uzunluğu 3 m. civarındadır. Buna bağlı olarak, her bir katın yüksekliği, ortalama 280 cm.’ye varan ölçülerde oluşturularak, yapının taşıyıcı sisteminde çıkabilecek olumsuz bir durum en aza indirilmektedir.

2.3.3. Üst Örtü

Üst örtü, yapıyı dış etkenlerden gelebilecek her türlü olumsuz etkilere karşı koruyan mimari bir elemandır. Bölgenin yağışlı olması, üst örtüde suların hızlı biçimde uzaklaştırma ihtiyacını doğurmuştur. Yerinde yapılan incelemelerde, Aşhaneli evlerde “beşik çatı”, koridorlu evlerde “üç omuzlu çatı” biçimi görülmektedir. İki farklı plan tipinde de çatı malzemesi kiremittir. Her iki türde de yapının arkası doğal eğime yaslandığı durumlarda çatı biçimi üç omuz şeklinde bitirilir (Şekil 6). İki yöne eğimli beşik çatı iç yörelerdeki yüksek köylerde daha çok görülmekte ve çatı arası depolamaya elverişli olduğu için tercih edilmektedir (Sümerkan, 1989). Üç omuz çatı ise; üç yöne eğimli, çatı arası özel bir önlem alınmadan kullanılabilen, yukarı yöne eğim verilmeyen çatı şeklinde açıklanmaktadır (Sümerkan, 1989).

Şekil 6. Çatı Çeşitleri (Sümerkan, 1990)
(Yeniden Çizilerek)

girmesini engellemek olduğu bilgisine ulaşılmıştır (Şekil 8).

Şekil 8. Ahşap Yığma Sistemi ile Yapılan Konutların Havalandırma Boşlukları

Ahşap çatı sistemde; pencere, dikmelerin arasına yerleştirilirken, dikmelerin birbirine bağlanmasını da sağlamaktadır. Aynı zamanda, yaşam katlarında, demirli pencere ve ahşap iki kanatlı kepenkli pencerelerin kullanıldığı gözlemlenmiştir. Özellikle, evin manzaraya bakan odalarına yerleştirilmesine dikkat edilir. Ahşap çatı sistemi ile gerçekleştirilen konutların çatı katı pencereleri, yaşam katında bulunan pencerelerden daha küçük olup, 50 cm. genişliğinde ve 70 cm. yüksekliğindedir.

Giriş kapıları, bodrum katının ön cephesinde ve yaşam katlarının her iki yan cephesinde mevcuttur. Tek ya da çift kanatlıdır. Ahşap olan giriş kapılarının kanat yüksekliği 190-195 cm., genişliği 70-75 cm. ve kalınlığı 5 cm. olarak belirlenmiştir. İç kapıların yüksekleri 180-190 cm. ve genişlikleri ortalama 70-75 cm.'dir. Her iki tip geleneksel evde bölücü duvarların kurtboğaz tekniği ile yapılmış olması, kapı eşiği yüksekliklerinin 20 cm.'e ulaşmasına neden olmaktadır.

3. PLAN ŞEMASI

Geleneksel konutların plan düzenini "aşhaneli" ve "salonlu / selamlık koridorlu / koridorlu / sokak-içi mekanlı" evler olmak üzere iki kategoriye ayırmak mümkündür.

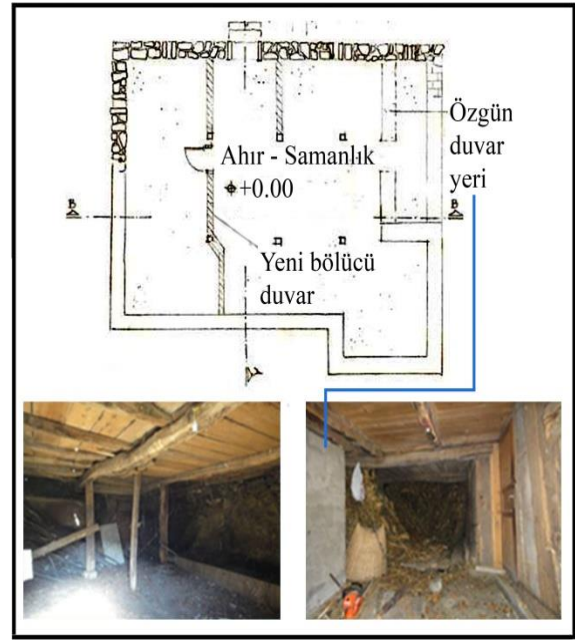
3.1. Aşhaneli Evler

Aşhaneli evler, kırsal mimariye özgü karakteristik özellikleri yansıtan bir plan düzeni oluşturmaktadır. Bölgedeki evler genel olarak iki buçuk katlı olup, farklı ihtiyaçları

karşılama amacıyla bodrum katı, yaşam katı ve çatı katı olarak çözümlenmiştir.

3.1.1. Aşhaneli Evin Bodrum Katı

Ailelerin yaşamsal ihtiyaçlarını karşılamasında hayvancılığın önemli bir yeri vardır. Bu durum, binek ve yük hayvanlarının barınma gereksinimlerine yol açmaktadır. Hayvanların, evlerdeki ahırlarda barındırılarak, bodrum katının tamamı ahır ve samanlık olarak kullanılır (Şekil 9). Evin yaşama katından bu alana içeriden erişim olmadığı için dış taş bir merdiven ile dışarıdan evin giriş bölümüne erişim verilmektedir.

Şekil 9. Geleneksel Aşhaneli Evlerin Bodrum Kat Planı, (Taşkiran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

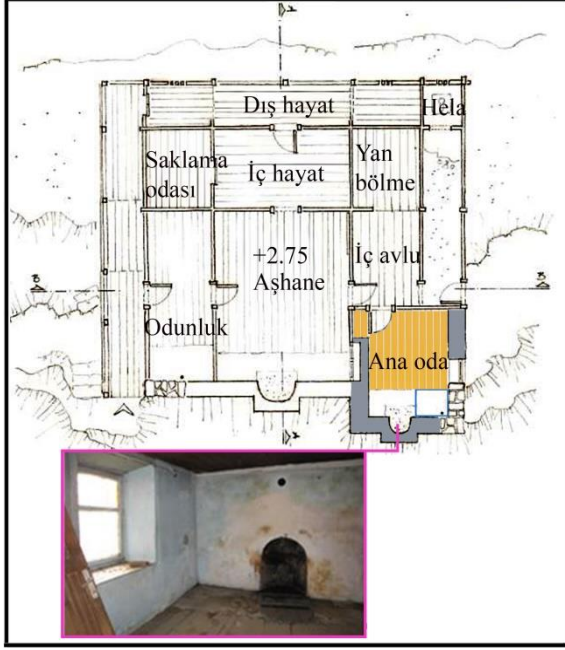
3.1.2. Aşhaneli Evin Yaşam Katı

Bu evlerde mekan kurucu eleman olan aşhane, yaşam katında bulunan odaların biçimlenmesinde başlıca rol oynamaktadır. Bu çerçevede; giriş, ana oda, odunluk, aşhane / hayat, iç hayat, ambar / saklama odaları ve dış hayattan oluşan mekanlar aşağıda anlatılmaktadır.

Eğimli arazi yapısı bakımından girişler yan cepheden sağlanmaktadır. Yan cepheden dışarıya açılan ve her biri bir cephede yer alan iki adet dış kapı bulunmaktadır.

Ana odanın toprağın üst seviyesinde bulunması nedeniyle, duvarlarında daha

dayanıklı bir malzeme tercih edilmekte ve moloz taş uygulanmaktadır. İçinde bir yıkanma yeri de mevcuttur. Bu yer, sadece etrafı 10-15 cm. yükseltilmiş, içi suya karşı önceleri sıkıştırılmış toprak (daha sonra beton ile kapatılmış) olup, odanın bir bölümü durumundadır. Genellikle, odanın arka köşesinde yer alır. (Şekil 10).

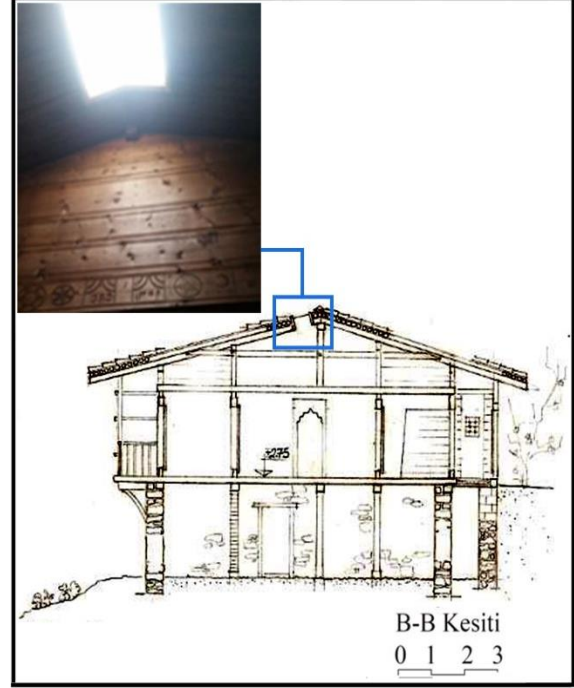

Şekil 10. Geleneksel Aşhaneli Evleri Ana Oda, (Taşkiran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

Odunluk, ana girişin karşısında yer alır ve aşhane ile aynı eksenle devam eder. Yapının plan düzeninden gelen ambarın genişliği ile aynıdır. Odunluk, oturma alanı ve dışarı arasında bağlantı kuran bir mekandır. Kışın yakacak odunu istiflemek, yazın çeşitli malzemeleri depolamak için kullanılır.

Aşhane / hayat, konutun ortak yaşam alanıdır. Yaşam katında bulunan odalar, bu mekana göre biçimlendirilir. Çalışma alanındaki konutlarda, plan kurucu olan sofa biçimlenmesine göre şekillenen düzenden oldukça farklıdır. Aşhane bölümü farklı fonksiyonlara cevap verebilecek biçimde düzenlenmektedir. Bu bölüm yemek yeme, ısınma, uyuma ve ailenin bir araya geldiği yer olarak kullanılır. Aşhanede dış cepheye açılan hiçbir açıklık bulunmamaktadır. Çatıdaki aydınlatma boşluğu ile havalandırma ve aydınlatma işlemi sağlanmaktadır (Şekil 11).

Bu mekanda, ocak dışında kullanılan tüm malzemeler yerine göre biçimlendirilmiş ahşaptır. Hareketli mobilya olarak özgün bir örneğe rastlanılmamıştır. Yerli ahşap sedir / sekilerin yeni sedirler ile değiştirildiği gözlemlenmiştir.

Şekil 11. Aşhane Mekânında Bulunan Pencere Deliği, (Taşkiran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

İç hayat, aşhanenin önünde mekânın tüm eni boyunca bulunmaktadır. Bu alanların her iki kısmında iki mekan bulunmaktadır. Sağ ve sol taraflarında bulunan her iki mekan ambar olarak kullanılmaktadır. İç hayat bu mekanlara bir geçiş mekanı sağlamaktadır. İç hayatın önünde dış hayat olarak adlandırılan balkona geçilmektedir. Geleneksel evlerde yapılan incelemelerde akılcı bir şekilde çözümlenen diğer mekan ise, kurutmalık / iç seranderdir. İç hayatın üstünde bulunan bu alan, özellikle ön cephede çözülmüştür. Amaç, serin tutularak bu alanda saklanan yiyeceklerin bozulmasını ve böceklenmesini önlemektir. İç hayat kısmının tavanında 1 cm. aralığında boşluklar bulunan ızgaralar yerleştirilmektedir. Bunun nedeni ise, iç seranderde doğal havalandırmayı sağlamaktır (Şekil 12).

Şekil 12. Izgara Sistemi ile Yapılan İç Hayat Tavanı

Binanın ön cephesinde simetrik olarak iki tane mekan bulunur. Bu mekanlar ambar / saklama odaları olarak adlandırılmaktadır. Bu iki saklama odası, iç hayat denilen mekana açılmaktadır. Saklama odaları, ürünlerin muhafaza edilmeleri için kullanılmaktadır. Serander / kurutmalık alanlarında olduğu gibi, ürünlerin bozulmaması için, yapının ön cephesinde bulunur ve serin yerde saklanır. Saklama odaları, kışlık ve günlük olmak üzere ikiye ayrılır. Bir taraf kışlık, diğer taraf ise günlük olarak kullanılır. Bunun sebebi ise, mahsuller ihtiyaç durumuna göre her iki mekanda ayrı şekilde çözümlenmiştir. Günlük ambarda sıklıkla kullanılan ürünlerin depolandığı, buna karşılık kışlık ambarda uzun süre muhafaza edilmesi gereken ürünlerin bulunduğu gözlenmiştir. Böylelikle, kışlık ambar sürekli açılmayarak, ürünlerin bozulması önlenmektedir. İki odanın arası geniş tutularak bozulma riski en aza indirilmektedir. Günlük olarak kullanılan odada bulunan raflar, odanın büyüklüğüne göre değişmektedir. Genellikle, 2 m.'ye varan uzunluklara sahiptir. Rafların arasındaki mesafe 40 cm. kadardır. Günlük olarak kullanılan ambarda pencere yapılarak, sürekli havalandırılması sağlanır. Kışlık ambarda ise ürünlerin hiç ışık almayacak şekilde korunması sağlanır. Bu nedenle, bu mekan “karanlık oda” olarak adlandırılır. Karanlık odada, sandık biçiminde yerel olarak “ambar” şeklinde ifade edilen saklama elemanları bulunmaktadır. Uzun süre muhafaza edilmesi gereken mahsuller, bu saklama elemanlarına yerleştirilmektedir (Şekil 13).

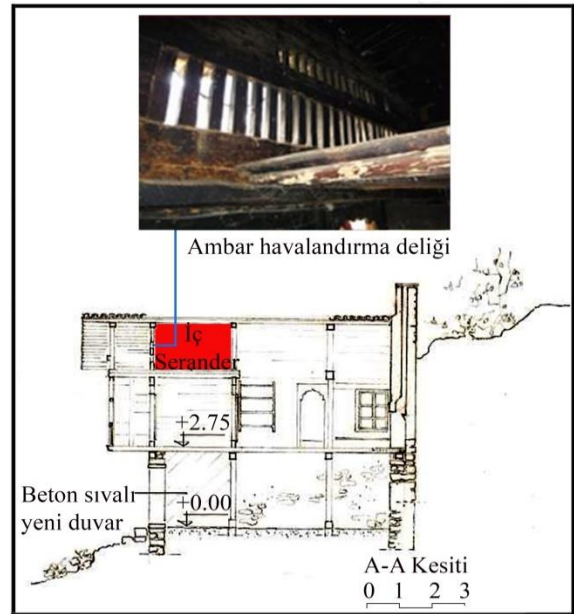

Şekil 13. Saklama Odaları

Dış hayat, binanın ön cephesinde bulunur. Ön cephesinin orta noktasından simetrik olarak yerleştirilen 14x14 cm. çapraz kesitli ahşap dikmeler tarafından desteklenir. Dikmeler, cephe uzunluğu boyunca dört eşit parçaya bölünmüştür. Dikmelerin eksen, plan düzeninden gelen iç duvarların eksenine göre gelir. Yan cephelerde mevcut olan açık alanlar geniş iç duvarların eksenindeki ahşap dikmeler tarafından desteklenmektedir.

3.1.3. Aşhaneli Evin Çatı Arası

Aşhaneli evin çatı katı, kurutmalık ya da serander şeklinde tanımlanmaktadır (Şekil 14). Serander, Doğu Karadeniz Bölgesi'nin doğal ve ekonomik şartlarının yarattığı bir ambar yapısı olup, köy evinin en önemli yardımcı yapısı veya bölümüdür (Karpuz, 1999).

Şekil 14. Geleneksel Aşhaneli Evlerin Çatı Katı Kesiti, (Taşkiran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

Serander, yiyeceklerin saklandığı, depolandığı ve kurutulduğu yerdir. Yapı içinde veya

dışında ayrı bir strüktür olarak biçimlendirilebilir. Bu yapılarda iç serander iç hayatın üzerinde ön cephede çözümlenmiştir. İç hayatın tavanında bulunan ızgara sistemi, iç seranderin taban döşemesini oluşturmaktadır. 1 cm. aralığında boşluklar ile mahsullerin korunması için havalandırma sağlanmaktadır (Şekil 15).

Şekil 15. Izgara Sistemi ile Oluşturulan Serander Döşemesi

Uzungöl ve Taşkiran’da geleneksel konutlarda kullanılan iç serander, iki bölmeden oluşmaktadır. Arka bölmede mısırlar depolanırken, ön bölmede ise kurutma işlemi yapılmaktadır. İç seranderde depolanan yiyeceklerin bozulmasını önlemek, haşerat ve böceklerden korumak için evin en üst katında bulunması bölge insanı tarafından tercih edilmektedir. Bu alana evin içerisinden doğrudan erişim bulundurulmayarak, yer ile mesafe engellenmiş ve gıda mahsullerinin korunması sağlanmıştır. Aynı zamanda iç seranderde depo olarak kullanılan ahşap sandıkların da bulunduğu görülmüştür.

Yapıya, kütükten yapılmış bir merdiven ile çıkılmaktadır. Bu merdivene yerel dilde “iskele” denilmektedir. Yukarıya sadece bir insanın sığabileceği küçük bir boşluktan ulaşılır. Bir kütüğü, merdiven şekline getirmek, bölgeye özgü geleneksel kullanışların bir karakteristik özelliğini yansıtmaktadır. Merdivenin basamak genişliği 10 cm. uzunluğu 14 cm. ve rıht yüksekliği 28 cm.’dir. İç serandere, bazı evlerde iç hayattan, bazı evlerde dış hayattan erişim sağlandığı tespit edilmiştir (Şekil 16).

Şekil 16. Serandere İç Hayattan ve Dış Hayattan Erişim

3.2. Salonlu / Selamlık Koridorlu / Koridorlu / “Sokak-içi” Mekânlı Evler

Her bir başlık, aynı plan kurgusunu tanımlamak için kullanılmaktadır. Fakat, bu plan tipinde ortak bir terimde anlaşma sağlanamamaktadır (Batur ve Öymen Gür, 2005 ve Özcan rapordan alıntı). Tüm odaların koridora açılması, “koridorlu ev” tanımını açıklamaktadır. Planda bu koridorun iki ucunda yer alan iki giriş kapısı, farklı iki yan cephede karşılıklı olarak konumlanmış olup, aile içindeki hiyerarşik bir kullanım düzenine işaret etmektedir. Aile büyükleri ve misafirler bir yöndeki, ailenin diğer fertleri ise aksi yöndeki kapıyı kullanmaktadır. Aynı zamanda giriş kapılarının her ikisinin koridora açılması, sokağın evin içerisinde devam etme duygusunu vermekte, bu nedenle “sokak içi” terimini ortaya çıkarmaktadır. Koridorun odalar ve dışarıyla bağlantı sağlaması, plan kurucu olma özelliğinin bir göstergesidir.

3.2.1. Selamlık Koridorlu / Sokak-içi Evin Bodrum Katı

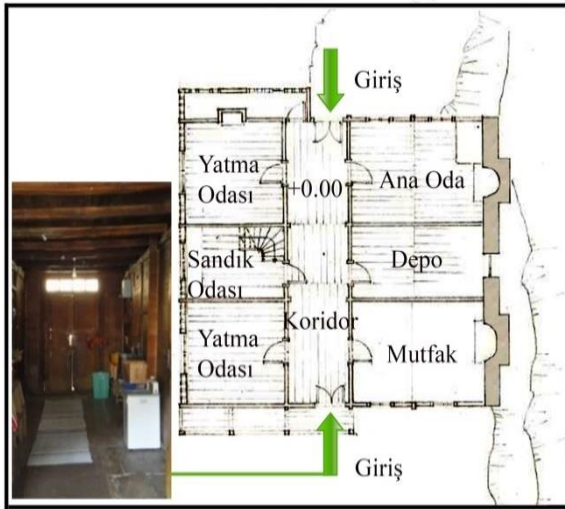
Koridorlu evin bodrum katı, aşhaneli evlerde olduğu gibi ahır ve samanlık olarak kullanılmakta olup plan düzeniyle benzerlik göstermektedir.

3.2.2. Selamlık Koridorlu / Sokak-içi Evin Yaşam Katı

Yapının her iki yan cephesinde iki kanatlı ahşap giriş kapıları bulunmaktadır. Her iki giriş kapısı da aynı koridora açılmaktadır. Kullanılan ortak alanlar, uyuma, depolama, kurutma, yıkanma aktivitelerinin gerçekleştiği mekanların plan organizasyonları bu evlerde farklılık göstermektedir. Yaşam katı, ön cepheye yatma mekanları ve arka cepheye ocaklı odalar yerleştirilerek birbirinden ayrılır.

Ekinlerin kurutulmasına yönelik bir işlem bu katta gerçekleştirilmez. Çatı katına erişim için ayrı bir mekan ayrılmaktadır. Bölgeye özgü mimari elemanların, aşhaneli plan düzeninden farklı plan organizasyonlarını meydana getirdiği, ikinci plan tipinin ortaya çıktığı görülmektedir.

Her iki yan cephede giriş kapılarının olması, aşhaneli evler ile benzerlik göstermektedir. Fakat, koridorlu evlerde, daha büyük ailelerinin bir arada yaşadığı görülmektedir (Şekil 17).

Şekil 17. Geleneksel Koridorlu Evlerin Giriş Yönleri Yaşam Katı Planı, (Taşkiran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

Yatma mekânlarının arasında kalan sandık odası, çatı katına erişimi sağlamaktadır. Yerel dilde “iskele” olarak adlandırılan bir kütük yardımı ile çıkma yerine sabit olarak düzenlenmiş 50 cm. genişliğinde bir merdiven kullanılmaktadır. Aynı zamanda, bu odada 50 cm. derinliğinde rafların yer alması nedeniyle “sandık odası” olarak tanımlanır.

Yatma odası sandık odasının her iki tarafında ve yapının ön cephesine yer alır. Aşhaneli evlerin aksine, her iki oda da manzaraya bakmaktadır.

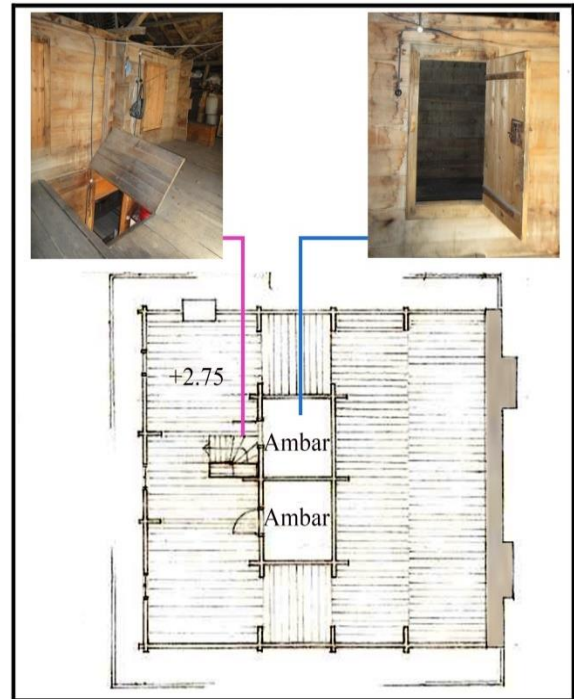
Ocaklı odalar, yapının toprağa dayandırılan arka cephesinde yer alır. Birden çok ocaklı oda bulunabilir. Özellikle mutfak, ortak yaşam alanı olarak kullanılmakta olup, evin en çok zaman geçirilen bölümüdür. Dış etkenlerden

korumak amacıyla, arka cepheye yerleştirilmiştir.

Özgün bir yıkanma mekanı olmaması nedeniyle, arka cephede bulunan bir ocaklı oda yıkanma odası çözümlenmiştir. Her iki ocaklı oda, olumsuz faktörlerin en aza indirildiği arka cephede yer almaktadır.

3.2.3. Selamlık Koridorlu / Sokak-içi Evin Çatı Arası

Çatı arasına erişim dışarıdan değil, sandık odasından yapılır. Dolayısıyla, herhangi bir dış hayat çözümlemesine ihtiyaç duyulmaz. Koridorlu evlerde, depolama ve kurutma alanları tamamen çatı arasına aktarılmıştır (Şekil 18).

Şekil 18. Geleneksel Koridorlu Evlerin Çatı Kat Planı, (Taşkiran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu Kutluay Planlama, Z. Özcan Bölümü, 2012-2013).

Her iki geleneksel konutta, çevreden temin edilen malzemeler bölgenin dokusuna uyumlu olmasından dolayı, kolay uygulanabilmesine ve sağlam yapıların oluşmasına olanak vererek doğayla bütünleşen geleneksel konutları ortaya çıkarmaktadır.

4. SONUÇ

Bu çalışmada, Doğu Karadeniz kırsal mimarisi içerisinde, Uzungöl ve Taşkiran geleneksel konutları incelenmiştir. Yapılan incelemeler

sonucunda, Uzungöl ve Taşkiran beldelerinin birbirlerine olan fiziki yakınlığına rağmen, farklı konut tiplerinin bulunduğu gözlenmiştir. İki farklı yapım tekniğinin birlikte kullanılması da dikkate değer bir özelliktir. Bölgenin eğimli arazide bulunması, farklı bir yapım sisteminin oluşmasına neden olmuştur. Aşhaneli ev tipi, her iki beldede bulunmaktadır. Fakat, ikinci tip plan düzenini oluşturan koridorlu evlere sadece Taşkiran'da rastlanılmaktadır. Uzungöl'ün Taşkiran'a göre iç kesimlere doğru vadi boyunca yükselen yapısı, göz dolgu tekniğinin uygulanmasına olanak vermemektedir. Bu doğrultuda, ön cephesi hafif tutularak kayma riskini önleyen ahşap yığma tercih edilmiştir.

Bu çalışma kapsamında, Uzungöl ve Taşkiran geleneksel konutlarının yapım teknikleri, kullanılan malzemeler, yapım sistemleri farklılıkları ve benzerlikleri araştırılarak, betimlenmeye çalışılmıştır. Sonuç olarak yerleşim dokusu düzeni, coğrafi ve iklimsel verilere bağlı olmak üzere her yapı için aynı esasları göstermektedir. Kullanılan malzemelerin aynı olmasına karşın, yapım tekniğine bağlı olarak malzeme kullanım oranları da değişmektedir. Strüktür sisteminden kaynaklanan malzemenin kullanım farklılığı, plan şeması farklılıklarını da desteklemektedir. İç mekan organizasyonu farklılıkları, değişen sosyal yaşam koşulları ile birlikte, aynı yörede aynı malzemenin farklı strüktür sistemleri ve mekan organizasyonu ile beraber geliştiğini göstermektedir. Bu mekan organizasyonu da yapı cephelerine yansımakta, birbirine yakın ve hatta aynı yerleşim içinde, her ikisi de geleneksel olmakla birlikte, görsel bir çeşitliliğin elde edilmesine neden olmaktadır.

Bu yapı varlığının tüm teknikleri, malzeme ve detayları ile korunarak geleceğe aktarılması, oran ve ölçülerinin yeni yapım tekniklerini uygulayan tasarımcılara yol gösterici ipuçları sağlaması, doğal biçimlenmenin yöresel doku bütünlüğünün hiç olmazsa görsel olarak yaşatılmasına yardım edecektir.

KAYNAKLAR

- Akbaş, G. 2015. Geleneksel Yapım Teknikleri ve Mekan İlişkisi: Uzungöl ve Taşkiran Örnekleri, Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi, Ankara.
- Aran, K. 2000. Barınaktan Öte Anadolu Kır Yapıları. Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi, Ankara, s. 198.
- Batur, A., Öymen Gür, Ş. 2005. Doğu Karadeniz'de Kırsal Mimari. Milli Reasürans T.A.Ş., İstanbul, s. 165-220.
- Çelik Başok, G. 2017. Authentic Walling Technique of Traditional Houses in Akseki: Case Study on Ormana, Journal of ATA Planning and Design, 1:1: 69-77.
- Karpuz, H. 1999. 'Serander' ve 'Loft': Türk ve Norveç Halk Mimarisinde Eşdeğerli İki Yapı, ODTÜ Mimarlık Fakültesi Dergisi, 19(1-2): 71-82.
- Öymen Gür, Ş. 2000. Doğu Karadeniz'de Konut Kültürü. Yem Yayınları, İstanbul, s. 62.
- Özgüner, O. 1970. Köyde Mimari Doğu Karadeniz. Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi, Ankara, s. 30-66.
- Sözen, M., Eruzun, C. 1992. Anadolu'da Ev ve İnsan. Emlak Bankası, İstanbul, s. 123.
- Sümerkan, M. R. 1989. Gelenekselden Betonarmeye Trabzon Kırsal Mimarlığı, Mimarlık Dergisi, 234(2): 82-86.
- Sümerkan, M. R. 1990. Biçimlendirilen Etkenler Açısından Doğu Karadeniz Kırsal Kesiminde Geleneksel Evlerin Yapı Özellikleri, Karadeniz Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Trabzon.
- Taşkıran-Trabzon Koruma Amaçlı Uygulama İmar Planı Raporu, (2012-2013), Kutluay Planlama, (Geleneksel mimarinin özellikleri bölümü).
- Vitruvius. 2013. Mimarlık Üzerine On Kitap (çev. S. Güven) Şevki Vanlı Mimarlık Vakfı Yayınları. s. 11.
- Yöney Uluengin, N. 1998. Osmanlı-Türk Sivil Mimarisinde Pencere Açıklıklarının Gelişimi. Yem Yayınları, İstanbul, s. 116.